

Att prata ihop sig i rätten

Ingrid Sahlin

Institutionen för socialt arbete, Göteborgs universitet

Negotiating experience in the court

How do judges assess witness credibility, and how do they proceed to reach sustainable conclusions in a criminal court? This article is based on discussions in four focus groups with lay judges in Swedish district courts.

In criminal court trials, a version of an event is generally reinforced if it is confirmed by witnesses. However, if their narratives are too similar, none of them is found trustworthy. The focus group participants agreed that if witnesses were suspected of having discussed their individual experiences of an event and accommodated them into a common story, their testimonies were not considered credible.

While testimonies should ideally be untainted by other people's impressions and opinions, other rules govern the truth of the court. The lay judges appreciated their deliberations, including negotiations on impressions and memories of the trial, and they sometimes adjusted their perceptions in the light of information provided by other members of the court.

However, if the lay judges are viewed as witnesses of what takes place in the trial, this gives rise to a paradox: While witness negotiations on experiences are regarded as a means to construct a false or biased story, the same kind of interaction between the judges is considered necessary to establish a consensual truth of what actually happened.

Key words: witness credibility, lay judges, testimony, court deliberations

Förhandlingar om ett historiskt händelseförlopp kan i en viss kontext betraktas som ett sätt att nå en hög grad av "sanningsenlighet" eller en redovisning "bortom rimligt tvivel"¹ av vad som hänt. Å andra sidan kan samspråk och argumenterande om samma händelse eller ett antal sinsemellan relaterade handlingar uppfattas och beskrivas som det motsatta, nämligen som en mer eller mindre avsiktlig förvrängning av verkligheten. Ändå handlar det i båda fallen om en samordning av individuella minnesbilder som resulterar i en överenskommelse om en gemensam berättelse om en specifik händelse. Denna artikel handlar om hur nämndemän talar om att sanningar om brott etableras respektive undermineras genom olika slags förhandlingar.

Projektet Myndigheters trovärdighetsbedömningar² syftar till att undersöka hur vissa grupper i sitt arbete rutinmässigt bedömer trovärdigheten hos enskilda personer

1 Detta uttryck, som syftar på att beviskraven skall ställas så högt att alla friande alternativ kan uteslutas – oavsett om de åberopats av den tilltalade – användes av HD första gången 1980 (NJA 1980:825) men har sedan dess etablerats även i underrätterna (Diesen 2002: 120f.).

2 Projektet har finansierats av Vetenskapsrådet.

och deras berättelser inom rättsväsendet respektive socialtjänsten, samt hur det känns att vara föremål för sådana bedömningar. Huvuddelen av empirin har insamlats genom kvalitativa intervjuer, enskilt eller i grupp. Denna artikel baseras enbart på fokusgruppsintervjuer med nämndemän vid tingsrätter,³ särskilt de delar som handlar om hur en utsagas status som sanning respektive lögn (och allt som ryms däremellan) påverkas av diskussioner med andra berörda. Det problem som behandlas är inte hurvida intervjupersonernas resonemang är ”juridiskt korrekta” eller överensstämmer med vittnespsykologisk forskning, och inte heller vad som faktiskt sker i rätten, utan hur nämndemän i fokusgrupper talar om två typer av samråd om samma händelse – vittnen som ”pratar ihop sig”, respektive deras egna diskussioner och överläggningar – och de berättelser dessa resulterar i. Jag avser att visa att de beskrivs och värderas på helt olika sätt. Den avslutande diskussionen handlar om hur man kan förstå denna skillnad.

Nämndemän – lekmannadomare – är en institution med medeltida anor och alltså jämt central i svensk rättsskipning. I ett vanligt brottmål vid tingsrätten dömer tre nämndemän och en yrkesdomare, vilket betyder att juristen kan röstas ned av lekmanen. Nämndemännen sitter med under hela huvudförhandlingen och deltar i den efterföljande överläggningen. Även om de får en kort introduktionsutbildning om rättsliga principer och med tiden kan bli tämligen insatta i juridik är det framför allt just i rollen som ” trovärdiga lekmän ” de har betydelse; de skall borga för att domstolens beslut överensstämmer med ”den allmänna rättsuppfattningen” (se t.ex. SOU 2002:61). Sveriges Domstolar understryker att ”(n)ämndemän är lekmän” och skall vara ”vanliga människor med sunt förnuft och med erfarenhet från olika områden som kompletterar den lagkunnige domarens juridiska kunskap” (www.dom.se). Även Nämndemännens Riksförbund betonar lekmanrollen och skriver på sin hemsida:

Det är oerhört mycket utöver lagtolkningen som ska vägas in när ett fall kommer upp i en domstol och då är livserfarenheten och andra kunskaper avgörande – samma sak gäller oavsett om man är jurist eller snickare (www.nrf.cc).

Mot denna bakgrund är ett grundantagande i denna artikel att det finns en principiell likhet mellan vittnen och nämndemän: båda förväntas dra slutsatser om innebörden i något de passivt bevittnat (eller hört) och kunna sammanfatta och återge en serie iakttagelser och hörda utsagor som en sammanhängande bild av ett händelseförlopp.⁴

3 En fokusgruppsintervju genomfördes av författaren ensam, de tre övriga tillsammans med Marita Flisbäck vid Sociologiska institutionen, Göteborgs universitet.

4 Den del av överläggningarna som rör påföljdsval, prejudikat, tillämpliga lagrum m.m., och som juristdomaren i högre grad är ansvarig för och leder, behandlas inte här.

Metod och empiriskt underlag

Artikeln baseras huvudsakligen på en analys av fyra bandade och ordagrant transkriberade fokusgruppsintervjuer med totalt 16 nämndemän vid tingsrätterna i tre medelstora kommuner.⁵ Intervjuerna varade mellan två och tre timmar vardera och genomfördes med stöd av en frågeguide som berörde grunder för och reflektioner kring trovärdighetsbedömningar i brottmål.

Fokusgrupper är en givande metod för att få tillgång till "interna" sätt att diskutera inom exempelvis en yrkesgrupp, en åldersgrupp (Smithson 2000), eller en i något annat avseende homogen grupp av intervjupersoner (Kitzinger 1995, Morgan 1996, Wibeck 2000). Eftersom metoden innebär att intervjupersonerna diskuterar med varandra mer än svarar på frågor kan forskaren få en inblick i sättet att tala, vanliga eller legitima argument och motargument inom gruppen (Smithson 2000) och därmed också en viss access till rådande kulturella normer (Kitzinger 1995) och den lokala diskurs (Sahlin 1999), som de är hemmastadda i. Fokusgrupper kan alltså betraktas som ett slags provisoriska offentligheter, där åsikter och värderingar produceras med iakttagande av regler för vardaglig konversation och de begränsningar den institutionella ramen innebär (Myers 1998, Smithson 2000). Det är just resonemang inom dessa diskursiva begränsningar som det varit min avsikt att fånga.

Grupperna komponerades så att det i var och en av dem var ungefär lika många män som kvinnor och en relativt stor spännvidd i ålder; så gott som samtliga hade dock fungerat som nämndemän under en ansevärd tid. De flesta kände eller kände åtminstone till de övriga deltagarna i den egna fokusgruppen. Lekmannadomare vid tingsrätterna är inte verksamma i några fasta konstellationer mer än under en begränsad tid. I det här fallet betyder det att flera deltagare suttit ting tillsammans enstaka gånger men att de flesta av deras domarerfarenheter inte gällde samma mål, vilket innebar att de också måste upplysa varandra, och inte bara intervjuarna, om olika fall och händelser de refererade till som exempel eller som stöd för sina argument.

Deltagarna tillförsäkrades anonymitet och det finns ingen anledning att avslöja vilka tingsrätter de var förordnade vid, men det förtjänar att påpekas att de inte erbjudits särskild utbildning i eller information om vittnespsykologi. I referenser till citat⁶ (t.ex. FN1–3, FN3–2) avser det första ledet fokusgruppens nummer och det andra intervjupersonens nummer inom denna, medan intervjuaren betecknas med I.

Ett särskilt frågeområde i intervjuguiden var i vilken utsträckning och på vilka sätt nämndemännen kommunicerar och diskuterar sina trovärdighetsbedömningar med andra, inklusive överläggningarnas betydelse, något som är direkt relevant här. Att, hur och varför vittnen pratar ihop sig sinsemellan eller med någon av parterna och hur det påverkar vittnesmålets trovärdighet var däremot ett tema som nämndemännen

5 Deltagarna har i ett fall föreslagits av en lagman, i ett annat fall valts genom snöbollsmetod. De medverkande i de andra två grupperna valdes bland dem som först anmälde sig efter det att en förfrågan tillsammans med ett informationsbrev gått ut till samtliga nämndemän i kommunen.

6 Citaten har hyfsats något av läsbarhetsskäl (stakningar och "va" etc. har eliminerats).

tog upp spontant i fokusgruppsintervjuerna. Denna frågas förbindelse med överläggningarna uppmärksammades dock först vid analysen av utskriften, varför den inte blev föremål för diskussion i fokusgrupperna.

En trovärdighetsbedömning görs av en eller flera individer i ett visst syfte och i en bestämd kontext och syftar till en värdering av en individs avsikt och förmåga att uppfatta, förstå och återge en händelse korrekt, eller av i vilken grad en utsaga reflekterar verkligheten. Denna bedömning påverkas givetvis av bedömarens egenskaper och verklighetsuppfattning, liksom av relationen till den bedömda, situationen och interaktionen, såväl som av den bedömdas framträdande, hur orden faller i en berättelse etc. I så måtto är varje trovärdighetsbedömning en konstruktion. Det gäller även denna artikels anspråk. När jag i fortsättningen skriver att de intervjuade nämndemännen anser, tycker eller känner något betyder det bara att de under det bandade fokusgruppssamtalet sagt att de gör det, inte att de nödvändigtvis faktiskt anser, tycker eller känner så.

Förhandlingar om verkligheten och deras drivkrafter

Frågan om hur nämndemännen försöker skapa konsistens i sina berättelser och uppnå konsensus inom den egna gruppen och hur de redogör för och försvarar detta, liksom de beslut som blivit följden, anknyter till en amerikansk forskningstradition om hur jurymedlemmar kommer fram till ett beslut (se t.ex. Garfinkel 1967, Pennington & Hastie 1981, Holstein 1985), vilken också kommit till användning i analysen. Den omfattande forskningen om sannolikheten för att människor av olika kategorier (i termer av etnicitet, kön och ålder) fällt respektive frias av olika kategorier av jurymedlemmar kommer däremot inte att tas upp, dels eftersom mitt ämne begränsas till hur samråd om det bevittnade sägs förändra värdet av och trovärdigheten hos en berättelse, dels eftersom metoden inte medger någon inblick i vad som faktiskt kan påverka nämndemännens ställningstaganden.

Diesen (1999) genomförde i mitten av 1990-talet en enkätstudie, där trovärdighetsfrågor kring ett hypotetiskt brottmål (misshandel) ingick i frågebatteriet. Fördelningen av yrkesdomarnas respektive nämndemännens svar jämfördes sedan med uttalanden i HD-domar för att på så vis bedöma i vilken mån respondenterna svarade "rätt".⁷ Liknande frågor har visserligen tagits upp i fokusgrupperna i denna studie men bara för att ge nämndemännen tillfälle att diskutera och reflektera kring hur de resonerar och varför, och vilka implikationer det har. Skillnaden mellan denna och

7 Till exempel på frågan om huruvida en bristande förklaring påverkar den tilltalades trovärdighet i andra delar negativt svarade 38 procent av nämndemännen och 74 procent av domarna ja, vilket Diesen (1999: 218) menar är "rätt svar" enligt HD. På frågan "Räcker det att målsäganden är mer trovärdig än den tilltalade för att den senare ska bli fälld?" svarade 64 procent av yrkesdomarna och 63 procent av nämndemännen ja, trots att HD, som Diesen framhåller, "upprepade gånger klargjort att det inte ska räcka för fällande dom att målsägandens utsaga är mer trovärdig än den misstänkte, det krävs att målsägandens utsaga är oantastbar och inte ger utrymme för något rimligt tvivel" (ibid.: 217).

Diesens undersökning gäller alltså både metod och frågeställningar. Här behandlas dessutom bara en delfråga i sammanhanget, nämligen hur nämndemännen talar om att deras bedömning av trovärdigheten påverkas av att personer innan de lämnar sitt vittnesmål, eller tar ställning genom en dom, diskuterar sina minnen och föreställningar om vad de erfarit med andra, som helt eller delvis bevittnat samma sak. Men Diesens resultat, att trovärdighetsbedömningar i rätten ofta görs på grundval av en kombination av common sense och juridiska doktriner och prejudikat, är relevant för denna text och förenlig med nämndemännens berättelser.

En dom är till sin karaktär ett beslut, som bl.a. innehåller ställningstaganden till frågorna om ett brott begåtts, om det funnits uppsåt att göra det, och vem som är skyldig till det. Varken i praktiken eller i teorin finns en enda, absolut sanning om vad som försiggått och varför, och inte heller uppfattas en händelse på exakt samma sätt av olika individer. Det hindrar inte att det tycks finnas ett generellt behov av att få egna erfarenheter och perceptioner bekräftade, och därmed en psykologisk beredskap att modifiera dem så att de överensstämmer med andras inom den grupp man jämför sig med (Lindholm 2005:400 ff., Matz & Wood 2005, Schelin 2007). Denna tendens kan i sin tur relateras till Festingers (1957) teori om kognitiv dissonans. Enkelt uttryckt bygger den på att människor upplever obehag om deras uppfattningar om t.ex. ett händelseförlopp strider emot andras, eller mot egna normer, handlingar eller verklighetsuppfattningar. Att strävan att reducera denna dissonans kan innefatta att man modifierar sin föreställning om vad som utspelat sig är snarast ett grundantagande i denna studie (se även Luhmann 1968).

Att det är obehagligt att ha en föreställning eller minnesbild, som framstår som ologisk eller som skiljer sig från den som andra som man litar på förmedlar, har betonats i såväl psykologisk som sociologisk forskning (Festinger, Riecken & Schlachter 1956, Luhmann 1968, Vaughan 2002). En vanlig reaktion är då att försöka tänka igenom vad som hänt, diskutera med andra och skapa en logik och ett sammanhang i ett förlopp som gör det förenligt med vad man själv och ens omgivning vet om världen och med vad andra hävdar om den händelse som står i fokus. Viljan att skapa sammanhang och få en minnesbild bekräftad kan antas gälla människor såväl i egenskap av domare – professionella eller lekmän – som i rollen som vittne, målsägande eller tilltalad (Festinger 1957, Matz & Wood 2005). Men domarna måste dessutom förhålla sig till förekommande samråd mellan andra och vad dessa betyder för sanningen. De två typer av samråd som framför allt diskuterades i fokusgrupperna, om än i helt olika intervjukontexter, var 1) samråd vittnen emellan, eller mellan vittnen och den tilltalade, respektive målsäganden, före rättegången, samt i någon mån de olika parternas och vittnenas diskussion med vänner och andra som inte framträder i rättegången, och 2) det som sker under pauser mellan nämndemännen och mellan dessa och juristdomare under överläggningarna i målet efter rättegången.⁸

8 Andra samråd som förekommer i rätten men som inte kommer att behandlas här är de samtal som försvarare och tilltalad, respektive målsägande och målsägandebiträde (och eventuellt åklagare), ägnar sig åt före rättegången för att öka chanserna för framgång i →

Gemensamt för dessa båda situationer är det förhållandet att en berättelse om eller en bild av ett händelseförlopp genom att kommuniceras med andra tenderar att förändras. Detta kan i sin tur i varierande grad vara medvetet och avsiktligt, och syftet kan vara strategiskt, etiskt eller t.ex. professionellt⁹ – men förändringen kan också vara betingad av en personlig men allmängiltig strävan att reducera kognitiv dissonans. Frågan är nu under vilka förutsättningar nämndemännen betraktar en gemensam berättelse, som är resultatet av samråd, som en trovärdig och adekvat representation, respektive som en falsk bild, av en historisk händelse.

I det följande kommer jag först att redovisa nämndemännens reflektioner i fokusgrupperna kring hur ett vittnesmåls trovärdighet påverkas av dess likhet med andra vittnesmål samt av antaganden om att vittnen ”pratade ihop sig”. Därefter analyseras nämndemännens diskussioner om hur deras egen bild av det aktuella händelseförloppet påverkas av deras småprat i pauser och av överläggningar efter huvudförhandlingen, och om vad detta samråd betyder för den gemensamma berättelse som slutgiltigt läggs till grund för domen och för kvaliteten i rättens bedömning.

Vittnen pratar ihop sig

Om målsäganden och den åtalade ger motstridande versioner av ett händelseförlopp tillskriver nämndemännen vittnen stor vikt. Vittnesmåls betydelse i rätten bygger på ett antagande om att dessa inte har eget intresse i utfallet av målet och inte själva varit involverade som offer eller gärningsmän i det påstådda brottet, och ”särskilt om det är många vittnesuppgifter som går åt samma håll, så att säga, då övertygar det ju” (FN4-4). Just samstämmigheten mellan olika vittnesmål är ett centralt moment i trovärdighetsbedömningen av dem (Pennington & Hastie 1981). Men när det finns vittnen till förmån för båda parterna är deras berättelser ofta motstridande och de hjälper då inte alltid nämndemännen att ta ställning mellan olika versioner av ett händelseförlopp.

FN2-4: Sen är det då den åtalade har – alltså åklagaren har ju egna vittnen och den åtalade kan ju ha sina vittnen, och då ställs ju det mot vartannat. /.../ vittnena kan ju uppleva sakerna på olika sätt och då är det klart, det blir ju riktigt från båda hållen, om man säger så, men vilket är mest riktigt, vilket är sant?

FN3-3: Det svåraste är nog, tycker jag, när ord står mot ord. (*Mm ...*) Det är väl då som man tycker att den ena är trovärdig och den andre är, så tycker man att den också är trovärdig, och – det är väl i dom situationerna.

→ målet, och det som sker under rättegången, där åklagare och försvarare kommer överens om vilka delar av en beskrivning av ett händelseförlopp man är enig om och vilka man har olika bilder av.

9 Det förhållandet att en advokat på eget bevåg genom sina frågor kan försöka påverka vittnens eller målsägandens berättelser lämnas utanför denna artikel, liksom enskilda individers föreställningar om och upplevelser av olika slags uttalade allianser under rättegången. Den senare problematiken analyseras av Flisbäck (2009).

En fråga, som ofta uppfattas som grundläggande i trovärdighetsbedömningar, är om den som hörs i rätten ändrar sin berättelse under pågående vittnesmål eller i förhållande till dokumenterade polisförhör i förundersökningen (Scheppele 1994, Diesen 2002). I sådana fall blir den förklaring till förändringen som förmedlas till nämndemännen eller som de själva konstruerar, ofta avgörande för hur de bedömer vittnesmålet (Sahlin 2008). Några i fokusgrupperna ofta nämnda förklaringar är att förhöret dokumenterats felaktigt, att minnesbilden bleknat eller att vittnet omtolkar händelsen eller ändrar berättelsen av rädsla för repressalier eller för att misstänkas för mened – eller att vittnen pratat ihop sig.

FN4-3: Det träffar man väl på allt som oftast, att de pratat ihop sig. Det tycker man sig se – eller höra. Det händer mer ...

FN4-2: De har åkt i samma bil hit från X-stad.

(*skratt*)

Om vittnen diskuterat sina olika minnesversioner av ett händelseförlopp före polisförhör eller mellan dessa och rättegången minskar, enligt nämndemännen, ofta trovärdigheten i deras vittnesmål. Att vittnen ”pratar ihop sig” framställdes som ett problem ur trovärdighetssynpunkt av två skäl. För det första framhöll de att minnen kan vara känsliga för påverkan av andras versioner, kritik och bekräftelser:

FN2-3: Och sen kan det ju också vara det att man säger precis det man tror man upplevt, men man är väldigt uppjagad precis direkt, och så sen då så går det ett tag ...

FN2-2: Så blir det någonting annat ...

FN2-3: ... och då så har du talat om för mig vad som hände – för du dyker upp – och så har du hört det utav honom, vad som hände, så att du måste ju fråga och säga: ”men så berättar inte han!” Och då tänker jag att ”var det så?” Då blir jag ju påverkad av att det går tid och folk pratar om det i min omgivning också då ...

I: Mm

FN2-4: Pratar ihop sig ...

Även när ambitionen är att ärligt förmedla sin egen minnesbild kan det enligt fokusgrupperna vara ett problem för utsagens tillförlitlighet om vittnen diskuterar sina erfarenheter, eftersom det blir oklart vad som är deras egna minnen och vad de hört av andra:

FN2-3: Ja, och då tror man till slut, som någon har sagt, att ibland, att: ”jag tror att det var så, men det är klart, vi har pratat om det, så jag är inte alldeles säker på om jag upplevt det eller om det är som dom har berättat det för mig att det var så.”

I: Mm

FN2-2: Sådant kan man ju inte bygga på, vet du.

För det andra antas samråd med andra medföra att vittnen ändrar sina berättelser i strategiskt syfte. Den samstämmighet i vittnesmålen som i princip stärker sannolik-

heten (se även Pennington & Hastie 1981) kan alltså, särskilt när de ställs emot andra, likaledes samstämmiga berättelser, för nämndemännen, omvandlas till ett indicium på bristande trovärdighet: ”Det kan ju vara att de har kommit överens i förväg vad de ska säga. Precis samma ordvändningar, samma ord. Då blir man lite misstänksam” (FN4-4).

FN3-4: Är det två kompisar till en som eventuellt ska dömas, och (de) säger ordagrant samma vittnesmål då, då är det inte så trovärdigt som om dom berättelserna skiljer sig en hel del. För två vittnesmål ska ju egentligen skilja sig åt, man har ju sett olika saker, man upplever det på olika sätt och så där. Men är det väldigt lika, varenda detalj, så visar det att dom har diskuterat sig igenom det väldigt mycket.

Därmed blir det för nämndemännen också ett problem om vittnesmålen är *alltför* samstämmiga, eftersom det väcker tvivel på deras sanningsenlighet och vittnenas hederlighet. Att man pratat ihop sig tolkas ofta av nämndemännen som ett avsiktligt försök att påverka rätten och som ett faktum som i sig pockar på avslöjande, men som kan vara svårt att genomskåda.

FN4-2: Men är det då fyra vittnen från det ena gänget och tre från det andra ... (FN4-4: *Ja, ja*) Vem ska man tro på? (FN4-4: *Nej, nej*) För dom har ofta pratat ihop sig. Om det är ungdomar, framför allt.

FN4-4: Jo, det kan dom ju ha gjort ... Det kan vara så på bägge sidorna.

Att detta sätt att prata ihop sig är ett brott mot de normativa förväntningarna på vittnens förberedelser och uppträdande inför rätten framgår ibland också av ordvalet.

I: Hur märker man om dom pratat ihop sig?

FN4-2: Det märker man inte. Till slut, ibland [är det] någon som *erkänner det*. Det här är alltså så svårt. Här är det bara en fråga på att vara uppmärksam, lyssna, inte missa ett ord helst. Det är jättesvårt. (Min kursivering)

FN2-2: Ja, det var ju en rättegång nu – det var inte så länge sen – dom sa ju *rent ut* att dom hade träffats och diskuterat ihop sig.

FN2-3: Ja, ja.

I: Mm

FN2-4: (*skratt*) Gjorde dom?

FN2-2: Ja, dom talade ju om det, *så dumma var dom*, som sagt.

(Mina kursiveringar.)¹⁰

10 Detta citat råkar handla om poliser, som annars tillskrivs en intressant mellanställning mellan ”vanliga” vittnen och experter, eftersom många av nämndemännen generellt antar att poliser inte har något att vinna på att vitna falskt och att de därför är opartiska.

Formuleringarna att vittnena varit ”så dumma” att de sagt ”rent ut” att de pratat ihop sig före rättegången, skrattet, liksom i det föregående citatet att någon ”till slut ... erkänner” att de gjort det, visar på den bristande legitimiteten i ett sådant förfaringsätt och att båda parter – såväl rätten som inkallade vittnen – antas vara medvetna om detta. Vittnen förväntas med andra ord ge rätten en självständig, individuell, ”ursprunglig” bild av sina egna sinnesförmåelser och minnesbilder av dessa. De skall inte själva tolka, analysera och reflektera över vad de erfart, framför allt skall de inte låta sina intryck och minnen påverkas av andras eller av de möjliga konsekvenserna av att de berättar om dem under rättegången, om de skall uppfattas som trovärdiga. Kort sagt: vittnen skall inte prata ihop sig före rättegången.

Nämndemännen diskuterar sina intryck

Men även nämndemän talar med varandra om det brott som en rättegång gäller. De diskuterar vad de sett och hört under huvudförhandlingarna och sina tolkningar av och teorier om det som berättats för dem. Sådana samråd äger rum när det ges möjlighet medan rättegången pågår och i ännu högre utsträckning under rättens överläggningar. I amerikansk rätt anses jurysystemet, som liksom i svenska domstolar innebär att lekmän fattar beslut i grupp efter gemensamma överläggningar, bidra till bättre domar, såväl vad gäller kunskapsunderlag som rättssäkerhet. Anledningen är att deltagarna antas minnas bättre gemensamt och kunna korrigerera eventuella missförstånd – även om dessa antaganden ifrågasatts i empirisk forskning (Pritchard & Keenan 2002: 589).

Jurymedlemmars tendens till, och behov av, att formulera en egen historia eller berättelse som fångar hur brottet begåtts har studerats genom bl.a. utskrift av jurydiskussioner (Holstein 1985, Pennington & Hastie 1981). Man har samtidigt visat att denna berättelse kan se mycket olika ut för olika jurymedlemmar trots att den grundas på exakt samma underlag; i ett experiment fann Holstein (1985) att försökspersoner som agerat jurymedlemmar på grundval av samma videoinspelning av en rättegång konstruerade och försvarade minst femton sinsemellan olika versioner av vad som förevarit.

Vikten av samråd

För att få ett bra underlag för sina ställningstaganden sade nämndemännen i fokusgrupperna att de ofta gör noteringar som stöd för minnet medan rättegången pågår, och att de vid överläggningarna kan ”gå tillbaka och läsa i sina anteckningar” (FN2-1) och jämföra dem med andras. Det kan leda till korrigeringar: ”det händer ju att vissa personer i diskussionen efteråt har antecknat olika saker ... som man hjälper varandra med” (FN4-1). En fokusgrupp talade om vikten av att i svåra ärenden skjuta upp den avslutande förhandlingen några dagar om det varit ”väldigt mycket intryck” för ”att sitta och få diskutera det i lugn och ro” (FN3-1). Likaså sade sig intervjupersonerna uppskatta möjlighet till informella samtal före överläggningarna, som när de vid pauser under rättegången får tillfälle att sondera de andra nämndemännens intryck och ställningstaganden.

FN2-2: ... sitter man en hel dag så blir det ju lite kafferaster mellan varven, och då kan vi ju sitta ihop och ta upp resonemangen lite med varandra under den tiden med, och byta ut lite hur vi har tänkt och se om det stämmer med varandra. (I: Mm) Och se om det stämmer med varandra, det vi tänker liksom.

I: Men det är inte så att ni har olika, bygger upp olika, att någon mest bygger på målsägandens berättelse och den andra mest på den åtalades berättelse?

FN2-2: Ja, så kan det vara också.

Syftet med detta tankeutbyte verkar vara just att inte riskera att stå ensam med en uppfattning som inte delas av andra, och att bekräfta eller korrigera intryck och minnesbilder man känt sig osäker på. Matz & Wood (2005) har i experiment visat hur försökspersoner som agerat jurymedlemmar gör för att motverka den kognitiva dissonans det innebär att ha en uppfattning som skiljer sig från andras i en beslutsgrupp. De identifierade tre strategier hos försökspersonerna, varav två var att ändra sin egen attityd, respektive att övertyga andra att ändra sig. Den tredje möjligheten, som naturligtvis inte finns i en "riktig" domstol, var att gå över till en annan grupp vars uppfattning man delar. Men det är givetvis också ett sätt att "prata ihop sig" att man efter hand kollationerar med de övriga nämndemännen vad som sagts och försiggått och hur man bedömer olika aktörers berättelser i rätten för att "se om det stämmer" med den egna uppfattningen.

Överläggningar

Även om rättegången är strikt organiserad, så att en person i taget får berätta om och argumentera för sin uppfattning om ett händelseförlopp, kan bilden av detta i många avseenden bli fragmentarisk och svår att tolka. Man måste som nämndeman skapa sig en sammanhängande berättelse, inte bara om hur något gått till – "det får ju låta logiskt på något sätt" (FN2-2) – utan också om hur de inblandade aktörerna tänkt och känt och vad de avsett i de olika momenten av den händelse som är i fokus, och då "kan man ju säga det att 'det vittnet tycker jag ändå var så trovärdigt, men tänk på den och den saken'" (FN2-3).

Det är delvis därför överläggningarna är så viktiga. Dessutom beskrevs de i fokusgrupperna som en slags inskolning av nya nämndemän i domarrollen: "man lär sig ju språket och rutinerna och så där" (FN4-2). I flera fokusgrupper betonades att det krävs erfarenhet för att göra rätt ställningstagande från början:

FN4-1: Då är det gott att man har sina nämndemannakollegor att luta sig mot. Om jag tycker något annat, så efter diskussion förstår jag att dom hade rätt väldigt många gånger.

Överlag förefaller forskningen vara överens om att överläggningar påverkar dömandet men oenig om de leder till mer "kloka" och rättvisa beslut eller tvärtom. Enligt McCoy, Nunez & Dammeyer (1999) förbättras individens förmåga att resonera förnuftigt av att delta i diskussioner som syftar till ett enhälligt beslut. Men annan forsk-

ning visar att exempelvis negativ historisk information om den svarande, som i princip inte skall påverka domen i ett specifikt mål, faktiskt får större inverkan om lekmannadomare tillåts överlägga med varandra innan de tar ställning (Tanford & Cox 1988: 45).

I alla fokusgrupperna framhölls överläggningarnas betydelse för det slutliga avgörandet, åtminstone till någon del. Det framställdes som en trygghet att få veta hur de andra nämndemännen tolkat situationen och att gemensamt reda ut vad som faktiskt berättats. Överläggningarna beskrevs också som en möjlighet att komplettera sin minnesbild och eventuellt få klarhet om sådant man själv eventuellt missat.

FN4-1: Jag antecknar ju så att pennan går röd hela tiden, men det är ju inte säkert att jag har fått med allt som min kollega har fått med. (*I: Mm*) Det kan ju hända att jag missat någon viktig detalj som gör att jag får ändra den uppfattningen jag har så ... Som är viktig ...

FN4-2: Mm, det kan vara så.

Vad nämndemännen uppfattar under rättegången kan delvis liknas vid vad ett vittne uppfattar av ett händelseförlopp, som senare definieras som ett misstänkt brott. Men enligt fokusgrupperna reduceras inte trovärdigheten hos den enskilda nämndemannen (eller den egna övertygelsen om vad som förevarit) av att andra nämndemän eller juristdomaren påtalar något man själv från början inte uppmärksammat eller mindes.

FN3-3: Man kan ju kanske få klarhet i vissa saker. Man tycker att, när man hör då en annan som har tänkt på en annan sak, ja, då känner man att ... [relaterar ett fall] ... och då var det ju en utav nämndemännen som tänkt på en speciell sak, och säger det: "Men det tänker jag på." Och då kände jag att den saken hade jag inte hunnit tänka på, men som förstärkte det som jag tyckte innan.

Intervjupersonen beskriver här samtalet med de övriga nämndemännen, eller om man så vill, övriga vittnen till rättegången, som en bekräftelse av den egna minnesbilden. Också andra deltagare i gruppen betonade detta: "ofta är det en förstärkning. Man kan inte känna av att man har bytt helt" (FN3-1). Genom diskussionen med de andra nämndemännen och yrkesdomaren kan man alltså få de egna minnesbilderna av rättegången, tolkningar av det man hört och skuldbedömningar konfirmerade eller åsiktsskillnader klargjorda. Diesen (1999: 168f., 353f.) framhåller med hänvisning till Kassin & Wrightsman (1988) två gruppdynamiska faktorer av stor betydelse för jurymedlemmars beslutsfattande. Å ena sidan en "bandwagoneffekt" som gör att majoriteten tenderar att övertyga minoriteten så att konsensus kan uppnås. Å andra sidan en polariseringseffekt, som innebär att gruppens övertygelse stärks genom diskussionen om bevisen från början var starka, men försvagas om bevisen är svaga. Båda dessa tendenser omnämndes i fokusgrupperna.

FN4-4: Jag tycker att ... det liksom är – [jag] blir förvånad själv nästan att man är väldigt samstämmig, nämndemän. Och det är väldigt sällan man är skiljaktig alltså. Man bedömer på ungefär samma sätt. När man slutar kommer man fram till att ”det ligger till så här.”

I: Men händer det någonting fram till slutändan, så att säga? /.../ Att ni blir mer samstämmiga när ni är klara än vad ni var när ni började?

FN4-4: Ja, så är det säkert.

FN4-2: Eller tvärtom. Har jag varit med om /.../ Ja, jag blev ensam tillsammans med juristen då, därför att jag kunde inte ... Från början var nämndemännen eniga, men det gick inte för mig att hålla fast vid det.

En intervjuperson i en annan fokusgrupp sade att andras argument kan ha betydelse ”i alla fall för att nyansera sin egen åsikt, men inte för att förändra” (FN3-4). Men även om direkt motstridande uppfattningar enligt fokusgrupperna är ganska sällsynta även före överläggningarna – ”jag upplever *väldigt* sällan att man är oense” (FN1-2) – tillskrevs diskussionerna en inverkan på nämndemännens syn på den brotts handling som rättegången handlade om och på vad som hänt under rättegången. Deras bilder av händelseförloppet blir till följd av överläggningarna mer samstämmiga.

FN1-1: Ja, jag är, kan vara påverkbar i diskussionen då, om det är saker som kommer fram som jag inte har varit observant på, som har runnit förbi mig då i själva förhandlingen. När man kan påpeka vissa saker. Lagmannen eller dom andra nämndemännen berättar att vissa sekvenser /.../ alltså som jag inte har hunnit med, som kan göra att jag kan ändra uppfattning.

Andras berättelser och kommentarer beskrivs inte som ett hot mot eller utmaning av den egna preliminära bedömningen utan som ytterligare information och klargöranden – ”Oj! Jaså var det så det var!” (FN1-1). En fokusgrupp använde uttrycket att man ”resonerar sig fram”, t.ex. i de fall då vittnesmålen varit sinsemellan motstridande och det är svårt att bedöma deras relativa trovärdighet.

FN2-1: Mycket resonemang och gå tillbaka i liksom ”vad har dom sagt?” och så. Man resonerar sig fram till ...

FN2-2: Trovärdigheten ...

Att man ger och tar, anpassar sig och försöker komma överens framställdes som regel i två bemärkelser. Dels är det det absolut vanligaste; de flesta sade sig bara enstaka gånger eller aldrig ha reserverat sig mot en dom. Att fokusgruppsdeltagarna kunde återge dessa tillfällen, trots att de kanske varit verksamma som nämndemän i åtskilliga år visar också att det är en anmärkningsvärd markering att formellt och offentligt förklara sig skiljaktig.¹¹ Dels är det regel så tillvida att det framställdes som uppen-

11 Enligt en enkät till nämndemän vid tingsrätterna i Stockholm och Göteborg →

bart önskvärt att uppnå konsensus inom gruppen, och som olustigt för den enskilde nämndemannen att ha en avvikande mening: ”det är klart att jag kan göra mig skiljaktig men en orkar ju inte att hålla på och göra sig det jämt” (FN2-4).¹²

Interaktionens etikett

Det framställdes alltså inte bara som vanligt utan också som viktigt att enas, och därför också angeläget att inte vara helt klar över var man står i sin uppfattning om ett händelseförlopp eller definitivt ha tagit ställning i skuldfrågan när överläggningen börjar.

FN2-2: Var och en har ju sin ståndpunkt, när dom resonerar så kanske det är någonting man inte har tänkt på, den andre kanske inte har tänkt på det och, till sist kan man komma fram till en vettig nämnare i alla fall. Men det gäller ju att resonera igenom allihop då, och inte sitta med sin egen grej hela tiden.

Som jag tolkar resonemanget i citaten ovan strävar man inte bara efter enighet utan också efter en säkrare slutsats genom överläggningarna, vilka omtalas som en metod att komma sanningen närmre. Detta önskade utbyte av åsikter och minnesbilder kan liknas vid den ideala samtalsituation som Habermas (1990) beskriver, där kunskapsintresset och en gemensam vilja att nå en konsensuell sanning styr samtalet. Att inte ”sitta med sin egen grej hela tiden” utan att utbyta synpunkter och uppgifter och vara beredd att ändra sig framställs i fokusgrupperna som en norm för interaktionen vid överläggningarna (se även Jokkala 2008), liksom vid andra beslutsammans träden, där deltagarna inte representerar olika parter utan ett gemensamt intresse av att komma fram till en lösning man kan enas om. Men antagligen finns också utrymme för mindre legitim påverkan på beslutet, t.ex. att sådan information om vittnen och den tilltalade som formellt inte utgör bevis integreras i den allmänna bilden och i ställningstaganden om vittnens och parterers trovärdighet (Tanford & Cox 1988).

Genom analys av intervjuer av jurymedlemmar visade Garfinkel (1967) att deras makt ligger just i avgörandet av vad som hör till målet eller inte. Han fann att en jury i praktiken följer ett antal interaktionsnormer, som bland annat innebär att man skall använda sunt förnuft, lita på de övriga medlemmarna i juryn och inte äventyra sitt sociala rykte. Även om jurymedlemmarna *också* försöker leva upp till de officiella principerna för dömandet, bryter de ogärna mot vardagslivets normer för beslutsfattande och värderingar. De framhöll därför gärna den normativa integrationen i överlägg-

→ samt Svea hovrätt 1994 förekom reservationer i bara 3 procent av målen (Diesen 1999:380).

12 I skriften *Nämndeman* uttrycks detta förhållande på följande vis: ”Överläggningen börjar med att ordföranden redogör för fakta i målet och för innehållet i de lagregler som är aktuella. Därefter följer en diskussion där var och en har både rätt och skyldighet att framföra sin åsikt. Som regel kommer ledamöterna då överens om domen. Skulle någon ha en avvikande mening skall det ske en särskild omröstning” (Sveriges Domstolar 2006:17). Av denna skrivning framgår klart att en avvikande mening både är ett undantag och en avvikelse från normen om enighet (se också Jokkala 2008).

ningarna och undvek att tala om de situationer där de brutit mot sociala normer. De olika regelsystemen hanterades genom att växla mellan olika argument för ett beslut (ibid.). En generellt viktig drivkraft i sådana grupprocesser är som ovan nämnts strävan att reducera den olust det väcker att vara ensam om sin uppfattning, liksom att vara osäker på sitt ställningstagande (Matz & Wood 2005).

En sådan norm – att sträva efter enighet och lita på övriga ledamöter i rätter och därigenom vara beredd att ge avkall på sin egen uppfattning – kan givetvis strida mot principen om oberoende och att våga stå för sin uppfattning. Enligt en studie av Pritchard & Keenan (2002) finns det inget samband mellan hur säker man är på en minnesbild och hur korrekt den är, men de osäkra ändrar sig mer i överläggningarna.¹³ Att jurymedlemmar tillskriver varandra för mycket trovärdighet som vittnen är därför enligt författarna ett problem:

Jurors need to realize that they cannot trust their fellow jurors' confidence as an indicator of accuracy. Just as the courts have instructions on the limitations of eyewitness memory, perhaps they should instruct jurors not to trust other jurors' confidence as a sign of their memory accuracy. (Ibid: 600)

Denna normkonflikt mellan regeln att enas, respektive att som oväldig stå emot kanske mer övertygade ledamöter i rätten, framhölls också i fokusgrupperna. I en av dem beskrevs det som en risk för rättssäkerheten om samma nämndemän sitter ting tillsammans för ofta. Vid extramål är tingsrätten hänvisad till ledamöter som kan ställa upp med kort varsel, vilket ofta blir de som inte har arbete, t.ex. pensionärer, ”och då sitter samma personer och det tror jag definitivt inte bra” (FN3-2). Skälet som angavs var att det är svårare att stå för en avvikande uppfattning om man känner varandra väl: ”då vågar vi inte riktigt gå emot varandra” (FN3-2).

Ytterligare en faktor som sades påverka överläggningarna är yrkesdomaren, som är rättsens ordförande.

FN3-3: /.../ ”Är det så, så är det si och så”, säger domaren och då tänker man att ”ja, det kanske är så i alla fall då”, och då går man tillbaka – och då har man oftast antecknat olika saker – och så går man tillbaka till anteckningarna och så tar man ju småsaker, som att ”ja, just det, så sa han ju”, och så har man det på anteckningarna så, tänker att ”det måste bli så här till slut.”

13 Pritchard & Keenan (2002) lät ett antal lekmän se en rättegång på video och testade därefter deras minnen samt hur säkra de var på att de hade en korrekt minnesbild. Försökspersonerna fick sedan genomföra överläggningar i syfte att komma fram till en dom, varefter de på nytt fick besvara frågor om sina minnen av rättegången och hur säkra de var på dessa. Resultatet blev att minnesbilderna visserligen blev något mer korrekta efter överläggningarna, men detta gällde framför allt perifera uppgifter. Men det var inte de som mindes fel som ändrade sig mest, utan de som var minst säkra på sina minnesbilder. De som hade mest tilltro till sina initiala minnesbilder dominerade diskussionerna och förmådde de mindre säkra att ändra sig.

Juristdomarnas inflytande beskrevs som både informellt och formellt, som grundat i professionell auktoritet, formellt ordförandeskap och/eller som en självpåtagen maktställning i de olika fokusgrupperna.

För att sammanfatta: Även om nämndemännen i fokusgrupperna alltså antydde att det fanns en risk att ovidkommande information och hänsyn kunde påverka det gemensamma ställningstagandet, sade de sig uppskatta inbördes samtal och överläggningar som ett sätt att nå fram till bättre grundade och mer vederhäftiga slutsatser. De beskrev det som positivt och angeläget att de kunde prata ihop sig om sin tolkning av den händelse som var föremål för rättegången, och av vad som utspelat sig under de muntliga förhandlingarna.

Slutdiskussion

Om trovärdiga vittnesmål om vad som erfarits av ett händelseförlopp kan betraktas som ett slags första sanning om vad som inträffat, kan rättens slutsats ses som en "sanning av andra ordningen". Den måste tas fram enligt bestämda procedurer och inom en ny tidsram, enligt andra interaktionsnormer och med en annan rollbesättning än den som medverkade i det ursprungliga dramat. I denna artikel har jag å ena sidan fokuserat på vilken betydelse nämndemän i fokusgruppssamtal tillskriver sina intryck av att vittnen "pratade ihop sig" sinsemellan och kanske med den tilltalade eller målsäganden. Å andra sidan har jag intresserat mig för hur nämndemännen beskriver och argumenterar för den process varigenom de själva säger sig komma fram till en hållbar slutsats i målet, och där de särskilt framhåller vikten av att kommunicera intryck och minnesbilder med varandra. Flera intressanta likheter och skillnader har därvid framträtt.

När två vittnesmål är samstämmiga förstärker de ömsesidigt varandras trovärdighet enligt nämndemännens bedömning. Det gäller dock inte om den antagna förklaringen till att vittnesmål liknar varandra och den tilltalades (alternativt målsägandens) berättelser är att man "pratade ihop sig" före rättegången, vilket ofta sägs ske i syfte att gynna endera parten i målet. Enligt fokusgruppsdeltagarna blir resultatet inte trovärdigt. Att det är klandervärt att prata ihop sig före rättegången förmodas vara så självklart och vällkänt att det är "dumt" att avslöja. Det förmodas att det är något som vittnet i regel endast motvilligt "erkänner". Ett tecken på att två vittnen pratade ihop sig är just att deras berättelser är alltför lika varandra; i sådana fall anses de av nämndemännen försvaga varandra ömsesidigt så att bådas trovärdighet ifrågasätts. Trovärdigheten i ett vittnesmål och de berättelser som föregått den kan alltså, enligt nämndemännens bedömning, reduceras både om dessa är alltför olika varandra och sinsemellan motstridande, och om de är alltför lika och samstämmiga.

Nämndemännen kan i princip betraktas som vittnen till vad som utspelar sig under de muntliga förhandlingarna. Deras uppgift är att lyssna, reflektera över och försöka memorera vad som sägs, och hur. Samtidigt säger sig fokusgruppsdeltagarna vara öppna för risken att de missat väsentligheter, varför de gärna jämför sina intryck och anteckningar i pauser och under överläggningarna. Det framgår av diskussionerna att

man helt enkelt inte bör ha bestämt sig på egen hand, utan vara öppen för att revidera sin uppfattning och sin minnesbild av huvudförhandlingen, och även om man inte alltid har samma bild och gör samma bedömning som de andra omedelbart efter rättegången är det mycket sällan någon förklarar sig skiljaktig. Det hör till interaktionens etikett att inte envist försvara en minnesbild eller uppfattning om den inte får stöd hos andra i gruppen. Även yrkesdomarens sätt att leda överläggningarna och argumentera för sina ställningstaganden sägs påverka nämndemännens minnesbild och uppfattning. Man pratar helt enkelt ihop sig under överläggningen och hävdar att det är ett bra sätt att komma fram till sanningen om brottet.

Analysen visar sammantaget att om vittnena pratar ihop sig blir deras enskilda berättelser enligt nämndemännen *mindre* trovärdiga som redogörelser för vad som faktiskt försiggått, medan deras egna överläggningar snarare beskrivs som ett sätt att få en *bättre* bild av händelseförloppet och en klarare uppfattning om vem som gjort vad mot vem. Med andra ord: medan samtal mellan vittnen ses som ett sätt att konstruera en falsk eller åtminstone vinklad historia, presenteras rättens överläggningar som ett sätt att etablera en rimligt säker, konsensusuell sanning om vad som faktiskt hänt.

Det paradoxala med dessa diametralt olika bilder, som förmedlas av samma personer vid samma tillfälle, av vad som händer när en grupp vittnen till ett händelseförlopp, respektive till berättelser om det, diskuterar vad de sett och hört, är att de refererar till tämligen likartade socialpsykologiska processer och interaktionsnormer. Nämndemän är liksom vittnen lekmän. De är underkastade likartade psykologiska begränsningar, sociala behov och gruppsykologiska påverkansfaktorer. De kan antas uppleva samma svårigheter som vittnen att uppfatta och minnas det de hör och bevittnar, och de kan antas ha samma behov av att få ventileras och korrigera sina intryck, att se sammanhang och mening i fragmentariska intryck och förstå en berättelse som en logisk helhet. Dessutom använder nämndemännen sannolikt ungefär samma tekniker och metoder som vittnen för att minnas, få visshet och klarhet och för att få bekräftelse av en minnesbild. De står under inflytande av interaktionsnormer som premierar konsensus, ödmjukhet och insikt om den egna felbarheten och som betonar vikten av att lyssna på och diskutera med andra som var närvarande vid samma tillfälle, att beakta deras uppfattningar och ta hänsyn till vederhäftiga argument. Men när vittnen pratar ihop sig betraktas det som ett problem för sanningen och deras berättelser betvivlas; när nämndemännen gör detsamma beskrivs det som en dygd och som en förutsättning för att uppnå en sanning "bortom rimligt tvivel".

Referenser

- Diesen, Christian (1999) *Lekmän som domare*. Stockholm: Juristförlaget.
- Diesen, Christian (2002) *Bevisprövning i brottmål*. Stockholm: Norstedts Juridik AB.
- Festinger, Leon (1957) *A Theory of Cognitive Dissonance*. Evanston, Illinois och White Plains, New York: Row, Peterson & Co.
- Festinger, Leon, Riecken, Henry W. & Schlachter, Stanley (1956) *When Prophecy Fails*. New York: Harper & Row Publ.
- Flisbäck, Marita (2009) "Att urskilja allianser för att reducera osäkerhet." *Socialvetenskaplig tidskrift* 16(1) (under tryckning).
- Garfinkel, Harold (1967/1999) "Some rules of correct decision making that jurors respect" i *Studies in Ethnomethodology*. Cambridge: Polity Press.
- Habermas, Jürgen (1990) *Kommunikativt handlande. Texter om språk, rationalitet och samhälle*. Göteborg: Daidalos.
- Holstein, James A. (1985) "Jurors' Interpretations and Jury Decision Making." *Law and Human Behavior* 9 (1): 83–100.
- Jokkala, Toivo (2008) "En intervjustudie om nämndemän i tingsrätten." *nordisk Tidsskrift for Kriminalvidenskab* 95(1): 66–82
- Kitzinger, Jenny (1995), "Qualitative Research: Introducing focus groups." *British Medical Journal* 311: 299–302.
- Lindholm, Torun (2005) "Socialpsykologiskt perspektiv. Fördomar och diskriminering – klassiska problem i modern skepnad", s. 393–463 i Diesen, Christian, Lernestedt, Claes, Lindholm, Torun & Pettersson, Tove, *Likhet inför lagen*. Stockholm: Natur och Kultur.
- Luhmann, Niklas (1968) *Förtroende. En mekanism för reduktion av social komplexitet*. Göteborg: Daidalos.
- Matz, David C. & Wood, Wendy (2005) "Cognitive Dissonance in Groups: The Consequences of Disagreement." *Journal of Personality and Social Psychology* 88 (1): 22–37.
- McCoy, Monica L., Nunez, Narina & Dammeyer, Matthew M. (1999) "The Effect of Jury Deliberations on Jurors' Reasoning Skills." *Law and Human Behavior* 23 (5): 557–575.
- Morgan, David L. (1996) "Focus Groups." *Annual Review of Sociology* 22: 129–152.
- Myers, Greg (1998) "Displaying opinions: Topics and disagreement in focus groups." *Language in Society* 27: 85–111.
- Nämndemännens Riksförbund (www.nrf.cc), "Nämndemannarollen".
- Pennington, Nancy & Hastie, Reid (1981) "Juror Decision-Making Models: The Generalization Gap." *Psychological Bulletin* 89 (2): 246–287.
- Pritchard, Mary E. & Keenan, Janice M. (2002) "Does Jury Deliberation Really Improve Jurors' Memories?" *Applied Cognitive Psychology* 16: 589–601.
- Sahlin, Ingrid (1999) "Diskursanalys som sociologisk metod", s. 83–106 i Katarina Sjöberg (red.) *Mer än kalla fakta. Kvalitativ forskning i praktiken*. Lund. Studentlitteratur.

- Sahlin, Ingrid (2008) "Om trovärdighet i ändrade berättelser." *Retfærd* 31 (4/123): 61–82.
- Schelin, Lena (2007) *Bevisvärdering av utsagor i brottmål*. Stockholm: Norstedts Juridik.
- Scheppele, Kim Lane (1994) "Practices of Truth-Finding in a Court of Law: The Case of Revised Stories." I Sarbin, Theodore R. & Kitsuse, John I. (red.) *Constructing the Social*. London, Thousand Oaks, New Dehli: SAGE Publications.
- Smithson, Janet (2000) "Using and analysing focus groups: limitations and possibilities." *International Journal of Social Research Methodology* 3 (2):103–119.
- SOU 2002:61, *Framtidens nämndemän*. Betänkande avgivet av Nämndemannakommittén.
- Sveriges Domstolar (2006) *Nämndeman. Roll och uppgifter*. Tingsrätt & hovrätt. Broschyr utgiven av Domstolsverkets informationsavdelning (www.dom.se).
- Tanford, Sarah & Cox, Michele (1988) "The Effects of Impeachment Evidence and Limiting Instructions on Individual and Group Decision Making." *Law and Human Behavior*, 12 (4): 477–497.
- Vaughan, Diane (2002), "Signals and Interpretative Work: The Role of Culture in a Theory of Practical Action", s. 28–56 i Cerulo, Karen A. (red.) *Culture in Mind. Toward a Sociology of Culture and Cognition*. New York, London: Routledge
- Wibeck, Victoria (2000) *Fokusgrupper. Om fokuserade gruppintervjuer som undersökningsmetod*. Lund: Studentlitteratur.

Författarpresentation

Ingrid Sahlin är professor i socialt arbete vid Göteborgs universitet. Till hennes forskningsintressen hör hur olika former av makt och exkludering förhåller sig till konstruktioner av problemgrupper. Denna artikel är skriven inom ramen för en studie av myndigheters trovärdighetsbedömningar.